

Metody dyscyplinowania dzieci w Polsce, Chorwacji i na Łotwie. Wyniki międzynarodowego badania ilościowego

Katarzyna Makaruk, Renata Szredzińska

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Celem artykułu było przedstawienie i porównanie wyników badań zrealizowanych w Polsce, w Chorwacji oraz na Łotwie na temat stosowania kar cielesnych oraz postaw względem tej formy dyscyplinowania. Badanie zostało przeprowadzone w sierpniu 2017 r. metodą CAWI na próbach kwotowo-losowych osób w wieku 15 lat i więcej (w Polsce: N = 1005, Chorwacji: N = 500, na Łotwie: N = 500).

Zdaniem około połowy respondentów na przestrzeni ostatnich 10 lat można obserwować spadek stosowania kar fizycznych. W Polsce i na Łotwie połowę badanych stanowią zdecydowani przeciwnicy stosowania kar fizycznych. W Chorwacji można zaobserwować większe poparcie dla tego typu zachowań. We wszystkich badanych krajach obowiązuje prawny zakaz stosowania kar fizycznych. Wśród badanych wiedziało o tym 61% Polaków, 59% Chorwatów i 46% Łotyszy. Połowa badanych Polaków i Łotyszy (odpowiednio, 52% i 51%) oraz 62% Chorwatów to zwolennicy prawnego zakazu stosowania kar cielesnych. Najpopularniejsza metoda wychowawcza to stosowanie różnego rodzaju zakazów. Polscy rodzice nieco rzadziej niż pozostali stosują kary cielesne (26% w Polsce vs 32% na Łotwie i 35% w Chorwacji). Utrata panowania nad sobą to najczęstszy powód stosowania kar cielesnych przez rodziców we wszystkich trzech krajach. W obszarze wychowania dzieci respondenci największe zaufanie mają do własnego doświadczenia i własnej intuicji. Większość świadków cielesnego dyscyplinowania dziecka nie podjęło w tej sytuacji żadnych działań i zazwyczaj wynikało to z braku wiedzy, jak to zrobić.

SŁOWA KLUCZOWE:

KARY FIZYCZNE, WYCHOWANIE, PRZEMOC FIZYCZNA, PRAWNY ZAKAZ KAR FIZYCZNYCH, DZIECI, RODZICE

Wstęp

Mimo wieloletnich badań, które pokazują, że stosowanie kar fizycznych negatywnie wpływa na rozwój dziecka, w tym na rozwój poznawczy, poczucie własnej wartości, relacje z rodzicami, zdrowie psychiczne, przejawianie zachowań agresywnych czy internalizację norm moralnych (Gershoff, Grogan-Kaylor, 2016), do tej pory tylko 53 kraje zdecydowały się na wprowadzenie prawnego zakazu stosowania kar fizycznych zarówno w instytucjach, w których przebywają dzieci, jak i w ich domach rodzinnych. Rządy kolejnych 56 państw wyraziły chęć wdrożenia pełnego zakazu stosowania kar cielesnych. Nadal jednak tylko około 10% dzieci na całym świecie jest objętych pełną ochroną przed okrutnym traktowaniem (Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, 2017).

Badania pokazują, że rodzice stosują częściej przemoc w stosunku do dzieci w krajach, w których fizyczne karanie dzieci nie jest zakazane (duRivage i in. 2015). Natomiast wprowadzenie zakazu stosowania kar fizycznych jest związane ze spadkiem zarówno poparcia dla kar fizycznych, jak i ich stosowania. Nie wiadomo jednak, czy te spadki poprzedzają wprowadzenia zakazu czy następują w jego efekcie (Zolotor, Puzia, 2010). W Szwecji można było obserwować spadek odsetka zwolenników kar cielesnych jeszcze przed wprowadzeniem ich prawnego zakazu (Durrant, 1999). W Finlandii spadek stosowania kar cielesnych nastąpił dopiero po wprowadzeniu prawnego zakazu, co może sugerować, że zmiany prawne są konieczne, by doprowadzić do zmiany postaw w tym zakresie (Österman, Björkqvist, Wahlbeck, 2014).

Zarówno zakaz prawny, jak i kampanie podnoszące świadomość społeczeństwa oraz dostarczające materiały edukacyjne dla rodziców odgrywają znaczącą rolę w przeciwdziałaniu krzywdzeniu dzieci. Czasami same kampanie społeczne są uznawane za lepszą metodę ze względu na niechęć ludzi do ingerowania państwa w życie rodziny. Wprowadzenie zakazu sprawia, że trudniej jest usprawiedliwić cielesne karanie dzieci (Lansford i in., 2017). Doświadczenia krajów, które najwcześniej wprowadziły zakaz stosowania kar fizycznych – jak Szwecja czy Finlandia – pokazują również, że sam zakaz i jednorazowa kampania nie są skuteczne, jeśli nie towarzyszą im stałe działania edukacyjne w zakresie pozytywnej dyscypliny (Ellonen, Jernbro, Janson, Tindberg, Lucas, 2015).

W niniejszym artykule przeanalizowano postawy wobec kar fizycznych w trzech krajach: Polsce, Łotwie i Chorwacji w kilka lub kilkanaście lat po wprowadzeniu całkowitego zakazu stosowania kar fizycznych. We wszystkich tych krajach obowiązuje całkowity zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci. W Polsce przepis ten wprowadzono w nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2010 r.

(Dz.U. 2010 Nr 125 poz. 842). Łotwa wprowadziła zakaz stosowania kar fizycznych w 1998 r. w ustawie o ochronie praw dziecka (*Latvijas Vēstnesis*, 199/200 [1260/1261], 8 lipca 1998 r.). Również Chorwacja uchwaliła prawny zakaz w 1998 r. w ustawie o rodzinie (NN 162/1998), która zaczęła obowiązywać od 1999 r.

We wszystkich krajach prowadzono kampanie społeczne, choć z różną intensywnością, mające na celu podniesienie świadomości nt. szkodliwości przemocy fizycznej, w tym kar fizycznych, oraz prawnego zakazu i alternatyw dla kar fizycznych. W Polsce wprowadzeniu przepisu zakazującego stosowania kar fizycznych towarzyszyła szeroka debata medialna. Zmianę prawa poprzedziły kampanie społeczne organizowane zarówno przez instytucje państwowe (m.in. Rzecznika Praw Dziecka), jak i organizacje pozarządowe. Zorganizowano m.in. następujące kampanie: „Kocham, nie biję” (2006), „Dzieciństwo bez przemocy” (2006, 2009), „Zobacz. Usłysz. Powiedz” (2007), „Małe jest kruche” (2007), „Bicie jest głupie” (2009), „Dobry Rodzic – Dobry Start” (2009), „Przemoc nie musi być tradycją” (2011) i „Bicie uczy, ale tylko złych rzeczy” (2014).

Na Łotwie wprowadzeniu prawa nie towarzyszyła żadna większa kampania społeczna, co naraziło reformę na znaczną krytykę (Bitensky, 2006). Kampanie były w większości inicjatywą prywatną, organizacji pozarządowych czy firm prywatnych, wspomaganych przez debatę w mediach. Zorganizowano m.in. kampanię „Par drosu bernibu” (Dzieciństwo bez przemocy, 2006), „Stop violence in the home” (2006), „Redzi, Dzirdi, Pazino” (Zobacz, usłysz, powiedz, 2008), „Noliec siksnu” (Odtóż pas, 2009), „Tradīcijas, kas jālauz turpini bez periena” (Tradycję kontynuuj bez pasa, 2011), „Necel roku” (Nie podnoś ręki, 2014), „Būt tēvam – tā ir māksla” (Bycie ojcem to sztuka, 2014).

W Chorwacji władze państwowe zaangażowały się w nagłaśnianie zmiany przepisów i podnoszenie świadomości w zakresie wychowania dzieci bez przemocy, wspierane przez organizacje trzeciego sektora. To w Chorwacji zainaugurowano europejską kampanię „Podignite ruku protiv tjelesnog kažnjavanje djece” (Podnieś rękę przeciw biciu dzieci, 2008). W 2009 r. przeprowadzono kampanię „Trebam Ljubav” (Potrzebuję miłości). Władze państwowe we współpracy z UNICEF prowadziły w latach 2006–2011 kampanię „The first three years are the most important” (Trzy pierwsze lata są najważniejsze; Ajduković, Rajter, Ogresta, Sušac, 2010).

Cel artykułu

Celem artykułu jest przedstawienie i porównanie wyników badań na temat kar cielesnych zrealizowanych w trzech krajach europejskich: Polsce, Chorwacji i na Łotwie. Badanie zostało zrealizowane w ramach projektu Daphne „From policy to reality – changing attitudes and practice from corporal punishment to safeguarding children” finansowanego przez Komisję Europejską. W szczególności artykuł przedstawia sposób postrzegania problemu krzywdzenia dzieci, postawy wobec stosowania kar fizycznych i jego prawnego zakazu, skalę stosowania przez rodziców kar wobec swoich dzieci i metody dyscyplinowania, podejmowanie interwencji w sytuacjach bycia świadkiem krzywdzenia dzieci, ocenę oferty wsparcia dla ofiar krzywdzenia, a także źródła, z których rodzice czerpią wiedzę na temat wychowywania dzieci.

Metodologia

Badanie przeprowadzono w sierpniu 2017 r. metodą CAWI (*computer-assisted web interview*) na panelach internetowym. Za realizację badania odpowiadała firma Kantar Millward Brown SA. Badanie przeprowadzono w Polsce, na Łotwie i w Chorwacji na próbach kwotowo-losowych osób w wieku 15 lat i więcej. Kwoty zostały dobrane dla płci, wieku oraz regionu. W Polsce próba wyniosła 1005 osób, natomiast na Łotwie i w Chorwacji – po 500 osób. W Polsce błąd statystyczny wyniósł 3%, a w Chorwacji i na Łotwie – 4% na poziomie ufności 95%.

Osoby posiadające dzieci stanowiły 66% próby w Polsce, 68% – na Łotwie i 64% – w Chorwacji. Tabela 1 przedstawia charakterystykę respondentów.

Tabela 1

Charakterystyka próby

	Polska (N = 1005)	Łotwa (N = 500)	Chorwacja (N = 500)
Płeć			
Kobiety	52%	52%	51%
Mężczyźni	48%	48%	49%
Wiek w latach			
15-17	0%	1%	1%
18-24	13%	15%	13%
25-34	20%	21%	20%

	Polska (N = 1005)	Łotwa (N = 500)	Chorwacja (N = 500)
35-44	21%	23%	21%
45-54	20%	22%	23%
55 i więcej	25%	18%	21%
Posiadanie dzieci	66%	68%	64%

Do badania wykorzystano kwestionariusz stosowany w cyklicznych badaniach Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę (dawniej Fundacja Dzieci Niczyje) na temat kar fizycznych. Składał się on z pytań zamkniętych i półzamkniętych. Zawierał także dodatkowy blok pytań dla osób posiadających dzieci dotyczący doświadczeń związanych z dyscyplinowaniem swoich dzieci.

W kwestionariuszu umieszczona została następująca definicja kar fizycznych:

każde karanie, w którym została użyta siła fizyczna i które było zamierzone, by spowodować pewien stopień bólu i dolegliwości, bez względu na to, jak byłoby ono lekkie. Większość polega na biciu dzieci ręką („dawaniu klapsów”, „policzkowaniu”, „dawaniu w skórę”), bądź przy użyciu narzędzia. Może polegać też np. na potrząsaniu bądź popychaniu dziecka, szczypaniu, ciągnięciu za włosy czy za uszy, zmuszaniu dzieci do stania w niewygodnych pozycjach.

Do analizy danych wykorzystano program SPSS 25. W celu sprawdzenia niezależności zmiennych wykorzystano test chi-kwadrat. Wartości $p < 0,05$ uznano za statystycznie istotną we wszystkich analizach statystycznych.

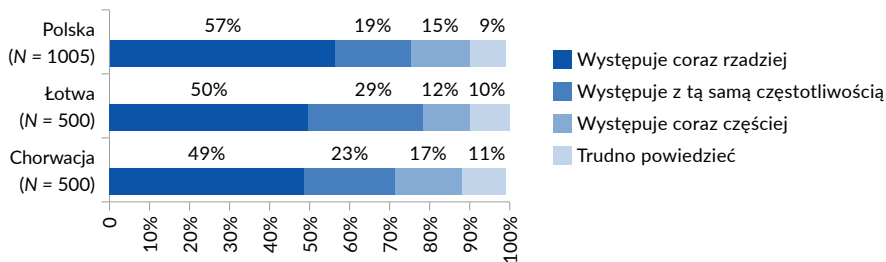
Wyniki

Postrzeganie problemu krzywdzenia dzieci

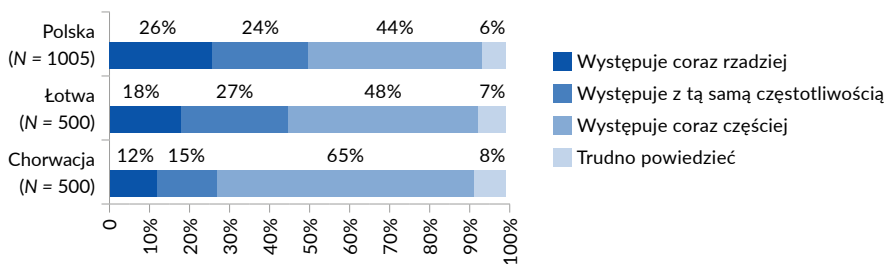
Badani zostali poproszeni o ocenę zmian zachodzących w ostatnich 10 latach w odniesieniu do różnych form krzywdzenia dzieci przez rodziców: stosowania kar fizycznych, braku opieki nad dziećmi, wykorzystywania seksualnego dzieci, krzyczenia na dzieci oraz wyzywania i używania słów poniżających dzieci. Według połowy respondentów zauważalna jest zmiana w przypadku częstotliwości stosowania kar fizycznych. Ta forma dyscyplinowania występuje coraz rzadziej zdaniem 57% respondentów w Polsce, 50% – na Łotwie i 49% – w Chorwacji. Według badanych najdynamiczniej narasta problem braku opieki nad dziećmi. O tym, że dzieci pozostawiane są

bez opieki coraz częściej przekonanych jest 65% chorwackich respondentów. Tego samego zdania jest 48% badanych Łotyszy i 44% badanych Polaków. Inne zachowania, które w ocenie znacznej części respondentów występują z większą częstotliwością, to wykorzystywanie seksualne (Polska: 42%, Chorwacja: 40%), krzyczenie na dziecko (Chorwacja: 47%) i wyzywanie dziecka (Chorwacja: 44%).

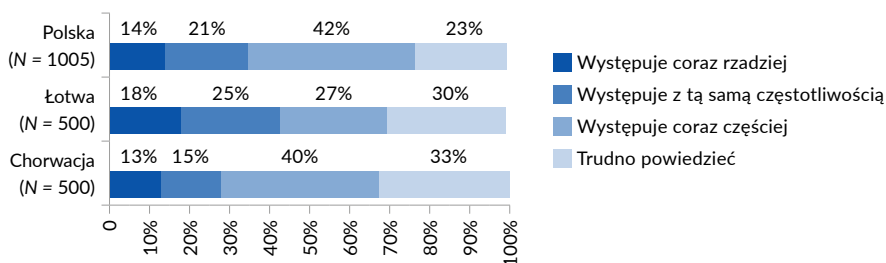
Największy problem sprawiła ocena występowania wykorzystywania seksualnego dzieci. Trudność z udzieleniem odpowiedzi na pytanie o zmiany w ostatnich 10 latach miało 23% respondentów w Polsce, 30% – na Łotwie i 33% – w Chorwacji.

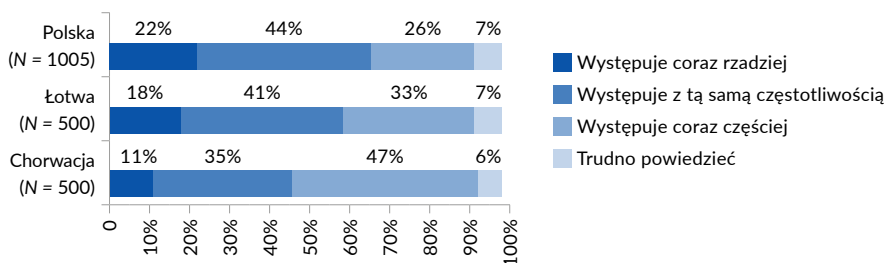
Rysunek 1. Ocena dynamiki problemu stosowania kar fizycznych wobec dzieci.

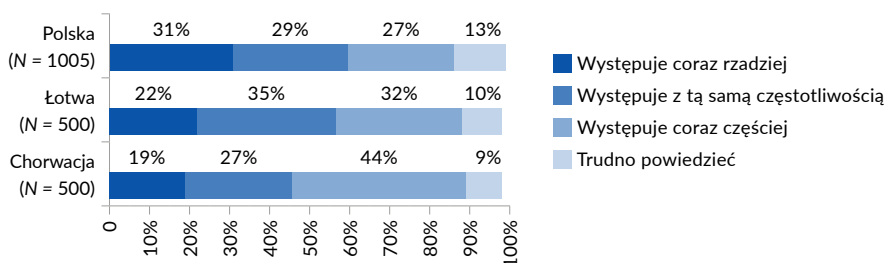
Rysunek 2. Ocena dynamiki problemu braku opieki nad dziećmi.

Rysunek 3. Ocena dynamiki problemu wykorzystywania seksualnego dzieci.

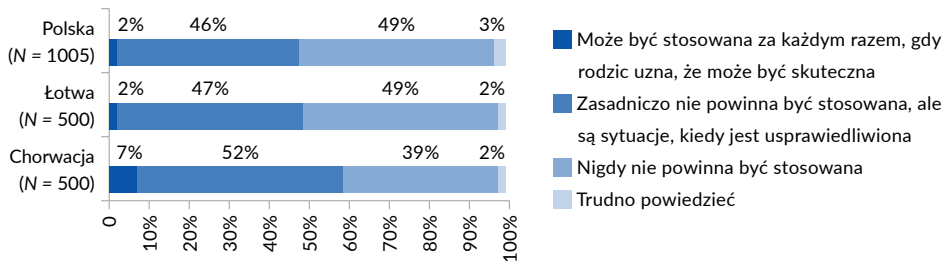
Rysunek 4. Ocena dynamiki problemu krzyczenia na dziecko.

Rysunek 5. Ocena dynamiki problemu wyzywania, używania słów poniżających dzieci.

Postawy wobec stosowania kar fizycznych

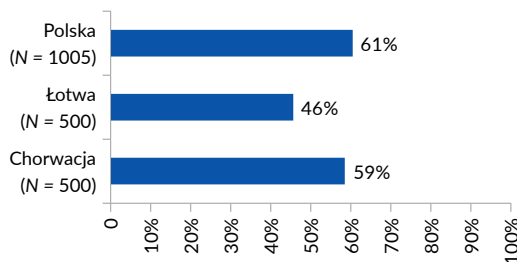
Respondentów zapytano o ich stosunek do stosowania kar fizycznych jako metody wychowawczej. Mogli oni wyrazić swoją bezwarunkową akceptację, udzielając odpowiedzi: *Może być stosowana za każdym razem, gdy rodzic uzna, że może być skuteczna*, warunkową akceptację – *Zasadniczo nie powinna być stosowana, ale są sytuacje, kiedy jest usprawiedliwiona* lub brak akceptacji – *Nigdy nie powinna być stosowana*. Zdania respondentów we wszystkich trzech krajach są podzielone. W Polsce i na Łotwie połowę badanych (49%) stanowią zdecydowani przeciwnicy stosowania kar fizycznych. Niewiele mniejszy odsetek (46% w Polsce i 47% na Łotwie) to osoby, które warunkowo akceptują tę metodę wychowawczą, a za ledwie 2% respondentów to zwolennicy kar cielesnych. Natomiast w Chorwacji można zaobserwować istotnie większe poparcie tego typu zachowań. Osoby, które są zdania, że karanie fizyczne może być stosowane, gdy rodzic uzna je za skuteczne, stanowią 7% respondentów, a połowa badanych (52%) uważa, że są sytuacje, kiedy bicie za karę jest usprawiedliwione. Zadeklarowanymi przeciwnikami kar cielesnych jest tam 39% badanych.

Rysunek 6. Postawy wobec stosowania kar fizycznych jako metody wychowawczej.

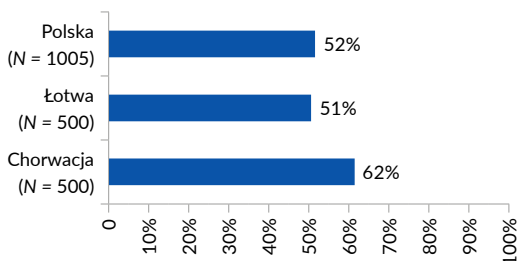
Prawny zakaz stosowania kar fizycznych

Badani wykazali się umiarkowaną znajomością przepisów prawnych. Łotewscy respondenci wiedzieli istotnie mniej na temat obowiązującego ustawodawstwa niż pozostali respondenci. Mniej niż połowa badanych (46%) wiedziała, że na Łotwie istnieje prawny zakaz stosowania kar fizycznych, a ponad połowa polskich (61%) i chorwackich (59%) respondentów była świadoma, że w ich krajach obowiązuje taki zakaz.

Rysunek 7. Wiedza na temat prawnego zakazu stosowania kar fizycznych w kraju.

Poruszona została również kwestia stosunku respondentów do prawnego zakazu karania cielesnego. Takie regulacje prawne powinny obowiązywać istotnie częściej zdaniem badanych w Chorwacji (62%) niż w Polsce i na Łotwie (odpowiednio, 52% i 51%).

Rysunek 8. Zwolennicy prawnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec własnych dzieci.

Następnie respondentów dopytano o konkretne formy karania cielesnego, których ich zdaniem powinno zakazywać prawo: bicie pasem lub innym przedmiotem, uderzenie w twarz, mocne bicie ręką, klaps, ciągnięcie za włosy lub ucho oraz potrząsanie czy popychanie dziecka. Chociaż większość badanych to zwolennicy prawnego zakazu prawie wszystkich wymienionych form karania fizycznego (z wyjątkiem klapsów), to można zaobserwować istotne różnice między krajami. Łotewscy badani opowiadają się w większości za zakazem prawnym niemal wszystkich wymienionych form krzywdzenia, ale są oni bardziej umiarkowani w swoich opiniach niż respondenci polscy i chorwaccy.

Zdecydowana większość polskich badanych (90%) uważa za słuszny prawny zakaz bicia dzieci w twarz. W Chorwacji i na Łotwie odsetki respondentów będących tego zdania były istotnie niższe (odpowiednio, 78% i 64%). Chorwaci opowiadają się istotnie częściej (89%) za prawnym zakazem potrząsania lub popychania dziecka. Ten zakaz powinien obowiązywać według 76% Polaków i 71% Łotyszów. Zdecydowana większość respondentów w Chorwacji (86%) i Polsce (83%) jest za prawnym zakazem mocnego bicia ręką. Chociaż na Łotwie odsetek ten jest istotnie niższy (73%) niż w Chorwacji i Polsce, to jest to forma karania fizycznego, która znalazła się w tym kraju na pierwszym miejscu. Zakaz bicia dziecka pasem lub innym przedmiotem ma również istotnie więcej zwolenników w Polsce i Chorwacji (po 88%) niż na Łotwie (68%). Z kolei ciągnięcie za włosy lub ucho to zachowanie, które powinno być zabronione istotnie częściej według 81% badanych w Polsce niż według respondentów w Chorwacji (72%) i na Łotwie (69%).

Prawny zakaz dawania dzieciom klapsów został uznany za słuszny przez wyraźnie niższy odsetek badanych we wszystkich trzech krajach. Zgadzają się z nim jednak istotnie częściej respondenci chorwaccy (56%) niż łotewscy i polscy (odpowiednio, 46% i 34%).

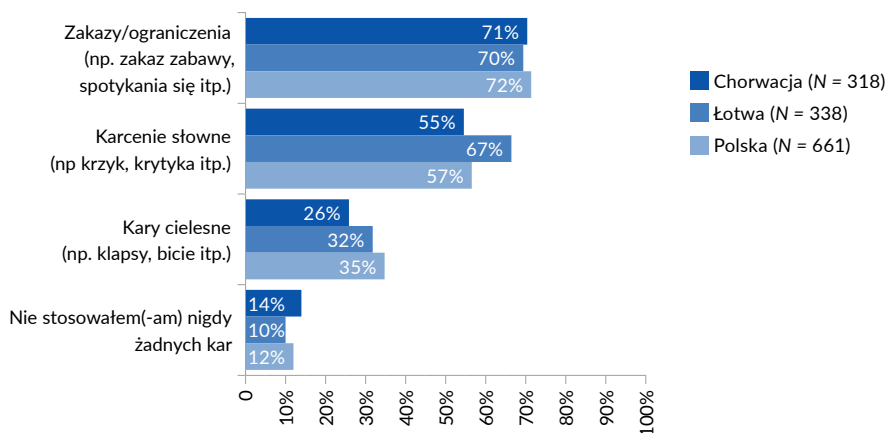
Tabela 2

Zwolennicy prawnego zakazu stosowania różnych form kar fizycznych

	Polska (N = 1005)	Łotwa (N = 500)	Chorwacja (N = 500)
Bicie pasem lub innym przedmiotem	88%	68%	88%
Uderzenie w twarz	90%	64%	78%
Mocne bicie ręką	83%	73%	86%
Klaps	34%	46%	56%
Ciągnięcie za włosy lub ucho	81%	69%	72%
Potrząsanie lub popychanie dziecka	76%	71%	89%

Stosowanie kar

Respondenci posiadający dzieci zostali zapytani o to, w jaki sposób je dyscyplinują. Większość z nich (od 70% na Łotwie do 72% w Chorwacji) deklaruje, że stosują wobec swoich dzieci różnego rodzaju zakazy lub ograniczenia. Drugą co do częstości formą karania jest karcenie słowne. Jest ono istotnie częściej stosowane przez rodziców łotewskich (67%) niż chorwackich i polskich (odpowiednio, 57% i 55%). Na trzecim miejscu znalazły się kary cielesne. Do ich stosowania przyznają się istotnie częściej rodzice z Chorwacji i Łotwy (odpowiednio, 35% i 32%) niż z Polski (26%; rys. 9). Wszystkie trzy rodzaje kar stosuje 12% polskich, 15% łotewskich i 17% chorwackich rodziców. Natomiast 14% badanych rodziców w Polsce, 12% – w Chorwacji i 10% – na Łotwie twierdzi, że nigdy nie stosowało żadnych kar.

Rysunek 9. Stosowanie przez rodziców kar w stosunku do dzieci.

Zakazy i ograniczenia dotyczące korzystania ze sprzętu oraz spotykania się z rówieśnikami, a także podnoszenie głosu na dziecko i krytykowanie go to najczęściej wymierzane przez rodziców kary. Większość badanych, którzy przyznają się do ich stosowania, zrobiła to co najmniej kilkakrotnie. Ponad 60% rodziców w badanych krajach zadeklarowało, że chociaż raz wprowadziło wobec swojego dziecka zakaz korzystania ze sprzętu, natomiast blisko połowa badanych zakazała swoim dzieciom spotykać się z innymi.

Wśród kar słownych najczęściej stosowane jest podnoszenie głosu. Ta metoda karania deklarowana jest istotnie częściej przez rodziców z Łotwy (63%). Jest ona tam stosowana równie często co zakaz korzystania ze sprzętu (62%). Krytykowanie wskazywane było istotnie częściej przez rodziców łotewskich (49%) i chorwackich (47%) niż polskich (36%). Badani z Łotwy istotnie częściej niż pozostali respondenci deklarowali, że grozili dziecku (40%) i wyzywali je (23%).

Karcenie dziecka kłapsem to najczęściej wskazywana forma kar cielesnych. Do jej stosowania przyznaje się prawie co trzeci rodzic z Chorwacji (31%) i Łotwy (30%) oraz istotnie mniej rodziców z Polski (24%). Istotne statystycznie różnice między krajami zaobserwowano także w przypadku innych kar cielesnych. Do bicia ręką i pasem przyznał się wyższy odsetek łotewskich rodziców (odpowiednio, 17% i 10%) niż rodziców z pozostałych dwóch krajów. Uderzenie dziecka w twarz i ciągnięcie go za włosy lub ucho to metody karania stosowane istotnie częściej przez respondentów z Łotwy (odpowiednio, 13% i 8%) i Chorwacji (odpowiednio, 11% i 12%) niż z Polski (po 4%). Najmniej popularną z wymienionych w pytaniu karą było szczypanie. Stosowało je od 3% rodziców w Polsce i w Chorwacji do 5% na Łotwie. Należy zauważyć, że znaczny odsetek rodziców stosujących bicie pasem, ciągnięcie za ucho, uderzenie w twarz czy szczypania deklaruje, że zrobiło to raz. Szczegółowe wyniki prezentuje tabela 3.

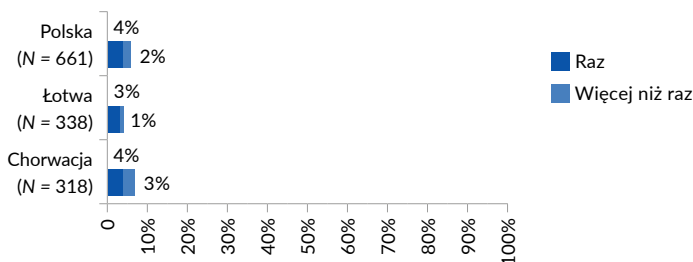
Tabela 3

Stosowanie przez rodziców kar w stosunku do dzieci w podziale na formy

Zakazy/ograniczenia	Raz	Więcej niż raz
Zakaz korzystania ze sprzętu		
Polska (N = 661)	2%	61%
Łotwa (N = 338)	2%	60%
Chorwacja (N = 318)	7%	57%
Zakaz spotykania się		
Polska (N = 661)	7%	41%
Łotwa (N = 338)	10%	37%
Chorwacja (N = 318)	14%	35%

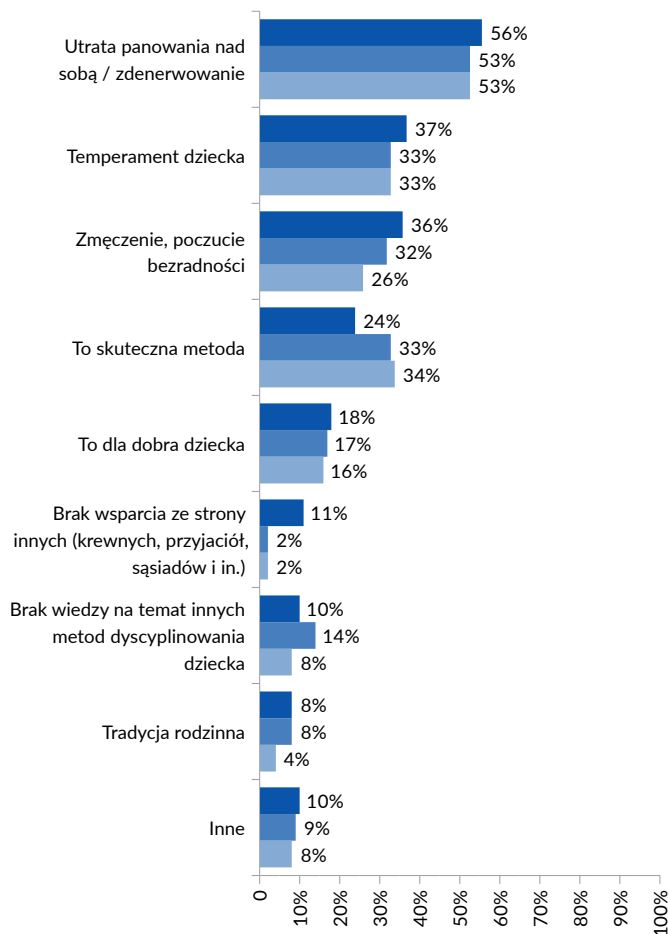
Karcenie słowne	Raz	Więcej niż raz
Krzyk		
Polska (N = 661)	3%	45%
Łotwa (N = 338)	3%	60%
Chorwacja (N = 318)	3%	52%
Krytykowanie		
Polska (N = 661)	6%	30%
Łotwa (N = 338)	7%	42%
Chorwacja (N = 318)	5%	42%
Groźenie		
Polska (N = 661)	3%	27%
Łotwa (N = 338)	8%	32%
Chorwacja (N = 318)	8%	23%
Wyzywanie		
Polska (N = 661)	6%	8%
Łotwa (N = 338)	11%	12%
Chorwacja (N = 318)	5%	6%
Kary cielesne	Raz	Więcej niż raz
Karcenie kłapsem		
Polska (N = 661)	2%	22%
Łotwa (N = 338)	9%	21%
Chorwacja (N = 318)	3%	28%
Bicie ręką		
Polska (N = 661)	3%	10%
Łotwa (N = 338)	5%	12%
Chorwacja (N = 318)	5%	3%
Bicie pasem		
Polska (N = 661)	3%	3%
Łotwa (N = 338)	6%	4%
Chorwacja (N = 318)	3%	1%
Ciągnięcie za włosy lub ucho		
Polska (N = 661)	2%	2%
Łotwa (N = 338)	4%	4%
Chorwacja (N = 318)	7%	5%
Uderzenie w twarz		
Polska (N = 661)	3%	1%
Łotwa (N = 338)	6%	7%
Chorwacja (N = 318)	8%	3%
Szczypanie		
Polska (N = 661)	1%	2%
Łotwa (N = 338)	3%	2%
Chorwacja (N = 318)	2%	1%

Rodzice zostali zapytani, czy zdarzyło im się uderzyć dziecko tak, że zostały ślady (siniaki, zadrapania) na jego ciele. Po cztery procent chorwackich i polskich rodziców przyznało, że raz w życiu pobili swoje dziecko dotkliwie. Kilkakrotnie zdarzyło się to niewielkiemu odsetkowi badanych (od 1% rodziców z Łotwy do 3% rodziców z Chorwacji).

Rysunek 10. Rodzice bijący dziecko tak, że pozostawiło to ślady.

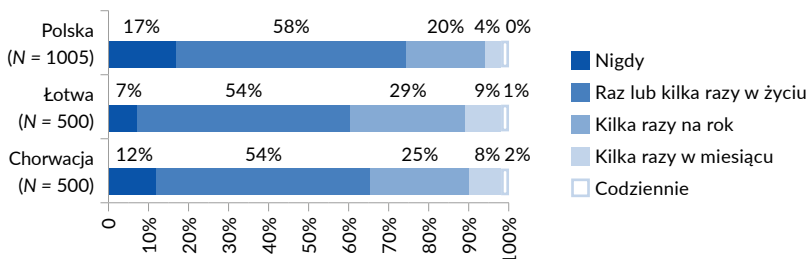
Rodzice stosujący wobec swoich dzieci kary fizyczne zostali poproszeni o wskazanie powodów podejmowania tego rodzaju zachowań. Nieco ponad połowa z nich (od 53% na Łotwie i w Chorwacji do 56% w Polsce) uznała, że do wymierzenia takiej kary doszło na skutek utraty panowania nad sobą czy zdenerwowania. Kolejną przyczyną stosowania kar cielesnych to temperament dziecka. Uważa tak 37% badanych w Polsce oraz po 33% na Łotwie i w Chorwacji. Spośród rodziców stosujących kary fizyczne 36% w Polsce, 32% na Łotwie i 26% w Chorwacji twierdzi, że za ich zachowanie odpowiedzialne jest zmęczenie i poczucie bezradności. Co trzeci badany dyscyplinujący swoje dziecko w Chorwacji i na Łotwie (odpowiednio, 34% i 33%) oraz co czwarty (24%) w Polsce uważa taką metodę za skuteczną. Co szósty rodzic stosujący kary fizyczne (18% w Polsce, 17% na Łotwie i 16% w Chorwacji) jest zdania, że robi to dla dobra dziecka. Pozostałe wskazywane powody stosowania kar cielesnych to brak wiedzy na temat innych metod dyscyplinowania, uznawanie kar cielesnych za tradycję rodzinną oraz brak wsparcia ze strony krewnych czy przyjaciół. Szczegółowe odpowiedzi na to pytanie prezentuje rysunek 11.

Rysunek 11. Powody stosowania kar fizycznych przez rodziców (pytanie zadano tylko rodzicom, którzy zadeklarowali stosowanie kar cielesnych).

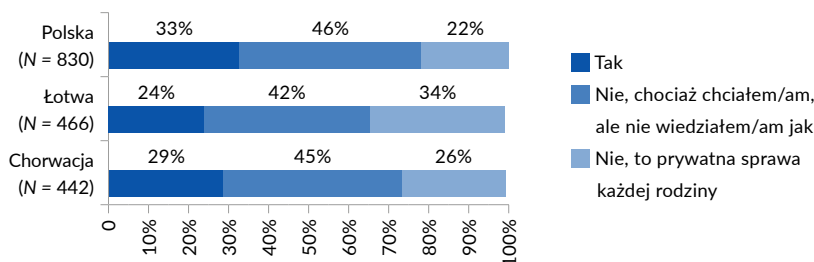
Interwencja

Zdecydowana większość badanych była świadkiem fizycznego dyscyplinowania dziecka przez osobę dorosłą. Istotnie rzadziej byli to jednak mieszkańcy Polski (83%) niż Chorwacji (88%) i Łotwy (93%). Spośród badanych 2% Chorwatów, 1% Łotyszy i mniej niż 1% Polaków przyznaje, że styka się z taką sytuacją codziennie. Przynajmniej kilka razy w roku obserwuje karcenie fizyczne dzieci 39% respondentów na Łotwie, 35% – w Chorwacji i 24% – w Polsce.

Rysunek 12. Świadcowie dyscyplinowania dziecka przy użyciu kar fizycznych przez osobę dorosłą.

W sytuacji bycia świadkiem fizycznego dyscyplinowania dziecka interweniowało 33% świadków w Polsce, 29% – w Chorwacji i 24% – na Łotwie. Większość świadków cielesnego dyscyplinowania dziecka nie podjęła jednak w tej sytuacji żadnych działań. Znaczący odsetek osób, które zetknęły się z krzywdzeniem dziecka w Polsce (46%), Chorwacji (45%) i na Łotwie (42%), nie reagował z powodu niewiedzy jak to zrobić. Pozostałe osoby nie powstrzymały dorosłego ze względu na przekonanie o tym, że karanie fizyczne dziecka to prywatna sprawa rodziny. Taka postawa jest istotnie częściej prezentowana przez respondentów łotewskich (34%) niż chorwackich i polskich (odpowiednio, 26% i 22%).

Rysunek 13. Podjęcie działań mających na celu powstrzymanie dorosłego przed krzywdzeniem dziecka (pytanie zadano świadkom dyscyplinowania dziecka przy użyciu kar fizycznych przez osobę dorosłą).

Wsparcie instytucji dla ofiar krzywdzenia

Respondenci zostali zapytani o to, na wsparcia których instytucji (tab. 4) mogą liczyć ofiary krzywdzenia i przemocy w rodzinie. Widoczne są istotne statystycznie różnice w postrzeganiu instytucji przez respondentów z badanych krajów. Szczególnie

w przypadku Chorwacji można obserwować ograniczoną wiarę w świadczoną przez nie pomoc.

Służby społeczne cieszyły się największym zaufaniem na Łotwie (62%) i były one wskazywane tam istotnie częściej niż w Polsce i Chorwacji (odpowiednio, 44% i 33%). Policja została uznana za godną zaufania przez istotnie wyższy odsetek Łotyszy i Polaków (po 57%) niż Chorwatów (38%). Zarazem była to instytucja najwyżej oceniana przez Polaków i Chorwatów. Na Łotwie przedszkola i żłobki cieszyły się istotnie większym zaufaniem niż w Polsce i Chorwacji (40% vs 33% w Polsce i 30% w Chorwacji). Organizacje pozarządowe były pozytywnie oceniane istotnie częściej w Polsce niż w pozostałych krajach (44% vs 31% na Łotwie i 32% w Chorwacji). Ponadto Chorwaci istotnie rzadziej postrzegali jako instytucje wsparcia dla ofiar przemocy i krzywdzenia wymiar sprawiedliwości (23% vs 39% na Łotwie i 48% w Polsce) oraz placówki edukacyjne (26% vs 40% na Łotwie i 41% w Polsce).

Tabela 4

Instytucje, na których wsparcie mogą liczyć ofiary krzywdzenia/przemocy w rodzinie

	Polska (N = 1005)	Łotwa (N = 500)	Chorwacja (N = 500)
Szkoła / placówki edukacyjne	41%	40%	26%
Przedszkole/żłobek	33%	40%	30%
Służby społeczne, pracownicy socjalni, ośrodki pomocy społecznej	44%	62%	34%
Policja	57%	57%	38%
Wymiar sprawiedliwości, sąd, prokuratura	48%	39%	23%
Organizacje pozarządowe	44%	31%	32%

Źródła informacji na temat wychowania dzieci

Respondenci zostali poproszeni o ponumerowanie według ważności (gdzie 1 oznacza najważniejsze, a 9 najmniej ważne) źródeł informacji na temat wychowywania dzieci. We wszystkich krajach na pierwszym miejscu znalazło się własne doświadczenie / intuicja, a na drugim – członkowie rodziny lub przyjaciele. W Polsce i na Łotwie jako trzecie co do ważności źródło informacji wskazano psychologów i pedagogów, natomiast w Chorwacji byli to opiekunowie/nauczyciele w żłobku/przedszkolu. Na Łotwie ta grupa profesjonalistów znalazła się dopiero na szóstym miejscu. We

wszystkich trzech krajach za najmniej istotną z wymienionych opcji uznany został internet (blogi, strony dla rodziców). Łotewscy rodzice chętniej niż rodzice z Polski czy z Chorwacji czerpią wiedzę na temat wychowywania dzieci z książek, czasopism i telewizji. Szczegółowy ranking źródeł wiedzy prezentuje tabela 5.

Tabela 5

Najważniejsze źródło informacji na temat wychowywania dzieci

	Polska (n = 661)	Łotwa (n = 338)	Chorwacja (n = 318)
Członkowie rodziny lub przyjaciele	2	2	2
Opiekunowie/nauczyciele w żłobku/przedszkolu	4	6	3
Położne/pielęgniarki/lekarze	5	5	5
Psychologowie/pedagogowie	3	3	4
Warsztaty/treningi dla rodziców	7	7	6
Internet (blogi, strony dla rodziców)	8	8	8
Książki/czasopisma/telewizja	6	4	7
Własne doświadczenie / intuicja	1	1	1
Inne	9	9	9

Podsumowanie i wnioski

Mimo że zdaniem około połowy respondentów kary fizyczne stosowane są coraz rzadziej, to pozostałe formy krzywdzenia dzieci występują według badanych z tą samą lub większą częstotliwością. Znaczący odsetek respondentów we wszystkich trzech badanych krajach – a szczególnie w Chorwacji – uważa, że coraz częściej dzieci pozostawiane są bez opieki. Ponadto w Polsce oraz Chorwacji obserwowane jest częściej wykorzystywanie seksualne (co niekoniecznie może oznaczać, że faktycznie skala zjawiska rośnie, tylko że więcej się mówi o tej formie przemocy), a w Chorwacji – przemoc emocjonalna.

Chociaż we wszystkich krajach obowiązuje prawny zakaz stosowania kar fizycznych, to badania pokazały, że wiedza na jego temat jest we wszystkich badanych krajach na niedostatecznym poziomie. Na Łotwie mniej niż połowa badanych zdała sobie sprawę ze stanu prawnego, chociaż zakaz stosowania kar wprowadzono tam 20 lat temu. W Polsce odsetek osób, które wiedziały o prawnych regulacjach, był najwyższy, chociaż prawo zaczęło obowiązywać tu najpóźniej. Dla porównania w Szwecji rok po wprowadzeniu zakazu wiedziało o tym 90% Szwedów, natomiast

rok po wprowadzeniu zakazu w Niemczech wiedziało o tym tylko 30% niemieckich rodziców (Lansford i in., 2017).

Zwolennicy prawnego zakazu stosowania kar cielesnych to zaledwie połowa badanych Polaków i Łotyszy oraz $\frac{2}{3}$ Chorwatów. W porównaniu z wynikami badań z roku 2013 (Wójcik, 2013) w Polsce nastąpił spadek odsetka (z 60% do 52%) osób popierających prawny zakaz stosowania kar cielesnych, natomiast na Łotwie odsetek ten wzrósł (z 44% do 51%). W Polsce może to wynikać z objęcia w 2015 r. władzy przez obóz konserwatywny i pojawienie się w debacie publicznej większej liczby głosów dotyczących szkodliwości zakazu. Co ciekawe na przestrzeni czterech lat w Polsce zmalał odsetek osób (z 9% do 2%) uznających, że kary fizyczne mogą być stosowane za każdym razem, gdy rodzic uzna je za skuteczną metodę wychowawczą. Chociaż najwyższy odsetek zwolenników prawnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec swoich dzieci znajduje się wśród chorwackich respondentów, to większość Chorwatów deklaruje, że dopuszcza stosowanie przemocy w stosunku do dzieci.

Po wyszczególnieniu konkretnych form karania okazuje się, że respondenci są w większości przekonani o potrzebie ich prawnego zakazu. Wyjątek stanowi klaps, który nadal nie jest powszechnie uważany za przemoc fizyczną (Makaruk, 2013). W Polsce tylko co trzeci respondent popiera ten zakaz. Łotysze są bardziej powściągliwi niż Polacy i Chorwaci w przypadku zakazu poszczególnych metod dyscyplinowania. Warto jednak podkreślić, że na Łotwie nastąpił wzrost odsetka (z 31% w 2013 r. do 46% w 2017 r.) zwolenników zakazu stosowania klapsów.

Najpopularniejsza metoda wychowawcza to stosowanie różnego rodzaju zakazów. Łotewscy rodzice częściej niż pozostali deklarują, że karzą dzieci słownie, a polscy rodzice nieco rzadziej niż pozostali stosują kary cielesne. Utrata panowania nad sobą to najczęstszy powód stosowania kar cielesnych przez rodziców we wszystkich trzech krajach.

Większość świadków cielesnego dyscyplinowania dziecka nie podjęło w tej sytuacji żadnych działań i zazwyczaj wynikało to z niewiedzy, jak to zrobić. Na Łotwie interwencja podejmowana jest relatywnie rzadko, a karcenie fizyczne uznawane jest istotnie częściej za prywatną sprawę rodziców niż w Chorwacji i Polsce.

W obszarze wychowania dzieci respondenci największe zaufanie mają do własnego doświadczenia i własnej intuicji. Popularnym źródłem wiedzy są członkowie rodziny i przyjaciele oraz psychologowie i pedagogowie, a w Chorwacji opiekunowie i nauczyciele w żłobku lub przedszkolu. Zdaniem ponad połowy respondentów w Polsce instytucja, na której wsparcie mogą liczyć ofiary krzywdzenia i przemocy w rodzinie, to policja, a na Łotwie – policja i służby społeczne. Natomiast w Chorwacji

można obserwować znacznie mniejsze zaufanie do instytucji pod względem oferty pomocy dla ofiar krzywdzenia.

W świetle powyższych danych wydaje się, że nadal należy prowadzić kampanie informujące o obowiązywaniu zakazu stosowania wszelkich kar cielesnych wobec dzieci, w tym klapsów, konsekwencji stosowania kar fizycznych, ale także działania edukacyjne skierowane do rodziców (materiały edukacyjne, poradniki, warsztaty) i pokazujące, jak opanować emocje w trudnych sytuacjach, jakie konstruktywne formy wychowawcze można stosować, by nauczyć dziecko, co wolno, a czego nie wolno i zachęcić je do współpracy. Warto wykorzystać do tego różne kanały i instytucje, które mają dostęp do jak największej liczby dzieci, w tym ochronę zdrowia (np. położne w trakcie wizyt patronażowych) czy pracowników żłobków i przedszkoli.

Istotna jest także edukacja skierowana do całego społeczeństwa informująca, jak można reagować, gdy jest się świadkiem stosowania kar cielesnych przez inne osoby. Warto też lepiej rozpoznać postrzeganie różnych instytucji pomocowych, szerzej promować ich ofertę i stale podnosić kompetencje ich pracowników, by zwiększyć ich rozpoznawalność oraz budować zaufanie społecznych do świadczonej przez nie pomocy.

Dla pogłębienia analizy zjawiska interesujące wydaje się również przeprowadzenie badań jakościowych, by lepiej przeanalizować niuanse i szczegółowe postawy wobec stosowania kar fizycznych oraz badań semantycznych, służących lepszemu zrozumieniu rozróżnienia stosowania przez respondentów pojęć *bicie*, *przemoc*, *klaps* i *kara fizyczna*. Należy też nadal monitorować postawy i normy w zakresie traktowania dzieci, by móc dostosowywać działania chroniące dzieci, zwiększając ich trafność i skuteczność.

Podobne działania rekomenduje również Światowa Organizacja Zdrowia, która opracowała siedem strategii w oparciu o dowody i wyniki badań (WHO, 2016). Proponowane strategie obejmują:

1. ustanowienie i egzekwowanie odpowiednich przepisów chroniących dzieci, w tym zakazujących stosowania kar fizycznych;
2. zmianę postaw i przekonań w kierunku pełnego poszanowania praw dziecka oraz przeciwdziałania szkodliwym stereotypom dotyczącym płci;
3. zapewnienie bezpiecznych warunków w miejscach, gdzie przebywają dzieci;
4. wsparcie rodziców i opiekunów w wychowaniu bez przemocy;
5. wsparcie finansowe rodzin połączone z działaniami na rzecz równego traktowania kobiet i mężczyzn;
6. zapewnienie oferty pomocy, w przypadku gdy doszło już do kryzysu w rodzinie czy przemocy wobec dziecka;
7. poprawę edukacji dzieci, w tym zapewnienie dostępności do form wczesnej edukacji oraz uwzględnienie w programie informacji o zapobieganiu zagrożeniom.

Wdrożenie powyższych strategii wymaga skoordynowanych, przemyślanych działań, wspólnych ustaleń między poszczególnymi resortami, we współpracy z sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym. Pomocne na tej drodze mogłoby być rozpoczęcie prac nad Narodową Strategią na rzecz Walki z Przemocą wobec Dzieci, o którą zabiega Rzecznik Praw Dziecka (Michalak, 2017). Zintegrowane działania we wszystkich powyższych obszarach mają szansę doprowadzić do znaczącego zmniejszenia skali przemocy wobec dzieci.

E-maile autorek: katarzyna.makaruk@fdds.pl, renata.szredzińska@fdds.pl.

Bibliografia

- Ajduković, M., Rajter, M., Ogresta, J., Sušac, N. (2010). *Report on the Family Abuse and Neglect of Children – Overview of the situation in Croatia*. Zagrzeb: Uniwersytet Zagrzebski.
- Bitensky, S. (2006). *Corporal Punishment of Children: A Human Rights Violation*. Haga: Martinus Nijhoff.
- Durrant, J. E. (1999). Evaluating the success of Sweden's corporal punishment ban. *Child Abuse & Neglect*, 23(5), 435–448.
- Ellonen, N., Jernbro, C., Janson, S., Tindberg, Y., Lucas, S. (2015). Current parental attitudes towards upbringing practices in Finland and Sweden 30 years after the ban on corporal punishment. *Child Abuse Review*, 24, 409–417.
- Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A. (2016). Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000191>.
- Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children (2017). Pobrane z: <http://www.endcorporalpunishment.org>.
- Lansford, J. E., Cappa, C., Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Deater-Deckard, K., Bradley, R. H. (2017). Change over time in parents' beliefs about and reported use of corporal punishment in eight countries with and without legal bans. *Child Abuse & Neglect*, 71, 44–55.
- Makaruk, K. (2013). Postawy Polaków wobec kar fizycznych a ich stosowanie w praktyce rodzicielskiej. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(4), 40–53.
- Michalak, M. (2017) Wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka do Premier Beaty Szydło z dnia 12.09.2017. Pobrane z: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/2017_09_12_wyst_premier.pdf.

- Österman, K., Björkqvist, K., Wahlbeck, K. (2014). Twenty-eight years after the complete ban on the physical punishment of children in Finland: Trends and psychosocial concomitants. *Aggressive Behavior*, 40, 568–581.
- duRivage, N., Keyes, K., Leray, E., Pez, O., Bitfoi, A., Koç, C. i in. (2015). Parental use of corporal punishment in Europe: Intersection between public health and policy. *PLoS ONE*, 10(2), e0118059.
- WHO (2016). *INSPIRE. Seven Strategies for Ending Violence Against Children*. Luksemburg: WHO.
- Wójcik, S. (2013). Postawy wobec kar fizycznych i ich stosowanie w sześciu krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Wyniki międzynarodowego badania „The Problem of Child Abuse”. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(4), 7–26.
- Zolotor, A. J., Puzia, M. E. (2010). Bans against corporal punishment: A systematic review of the laws, changes in attitudes and behaviors. *Child Abuse Review*, 19, 229–247.

Child discipline techniques in Poland, Croatia and Latvia. Results of the international quantitative research

The aim of the article is to present and compare the results of research carried out in Poland, Croatia and Latvia on the use of corporal punishment and attitudes towards this form of discipline. The survey was conducted in August 2017 using the CAWI method on quota-random samples of persons aged 15 and over (in Poland N = 1005, in Croatia N = 500, in Latvia N = 500).

According to about half of the respondents, a decline in the use of corporal punishments can be observed in the last 10 years. In Poland and Latvia, half of the respondents are strong opponents of the use of corporal punishments. In Croatia, there is more support for this type of behavior. In all investigated countries, there is a legal ban of corporal punishment. 61% of surveyed Poles, 59% of Croatians and 46% of Latvians are familiar with this law. Half of surveyed Poles and Latvians (52% and 51% respectively) and 62% of Croatians are supporters of the legal ban of corporal punishment. The most popular discipline techniques is the use of various types of bans. Polish parents use corporal punishment less than parents in Croatia and Latvia (26% in Poland to 32% in Latvia and 35% in Croatia). Loss of self-control is the most common reason for corporal punishment by parents in all three countries. In the area of raising children, the respondents have the most confidence in their own experience and their own

intuition. Most respondents who witnessed corporal discipline of the child did not take any action in this situation due to lack of knowledge on how to react.

KEYWORDS:

CORPORAL PUNISHMENT, PHYSICAL ABUSE, LEGAL BAN OF CORPORAL PUNISHMENT, CHILDREN, PARENTS

Cytowanie:

Makaruk, K., Szredzińska, R. (2017). Metody dyscyplinowania dzieci w Polsce, Chorwacji i na Łotwie. Wyniki międzynarodowego badania ilościowego. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4).

Artykuł jest dostępny na licencji *Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska*.

Artykuł powstał w ramach projektu „From policy to reality – shifting attitudes and practices from corporal punishment to safeguarding children” nr JUST /2015/RDAP/AG/CORP/9175 przy wsparciu finansowym z programu Rights, Equality and Citizenship (REC) (2014-2020) Unii Europejskiej. Wyłączną odpowiedzialność za treść ponosi autor, treść w żaden sposób nie może zostać uznana za wyraz poglądów Komisji Europejskiej.